

Ανώτατα εκπαιδευτικά ιδρύματα και περιφερειακή ανάπτυξη Η περίπτωση της Ελλάδας

Χ. Μπότσαρης, Καθηγητής, Πανεπιστήμιο Στερεάς Ελλάδας
Τμήμα Περιφερειακής Οικονομικής Ανάπτυξης

Χρ. Λαδιάς, Λέκτορας, Πανεπιστήμιο Στερεάς Ελλάδας
Τμήμα Περιφερειακής Οικονομικής Ανάπτυξης

Χρ. Γενιτσαρόπουλος, Επιστημονικός Συνεργάτης
Πανεπιστημίου Στερεάς Ελλάδας και ΤΕΙ Λαμίας

Β. Βαμβακά, Υποψήφια Διδάκτωρ, Πανεπιστήμιο Στερεάς Ελλάδας
Τμήμα Περιφερειακής Οικονομικής Ανάπτυξης

Περίληψη

Η παρούσα εργασία φιλοδοξεί να εμπλουτίσει τη συζήτηση και τις ιδέες που αναπτύσσονται για το "δυνάμει" ρόλο των Ανώτατων Εκπαιδευτικών Ιδρυμάτων (Α.Ε.Ι) στο ξεπέραςμα τις κρίσης που βιώνει η χώρα μας. Ιδιαίτερα, έχει στόχο να αναδείξει το ρόλο της Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης στην έρευνα, την καινοτομία και γενικότερα στην ανάπτυξη της ελληνικής περιφέρειας.

Σήμερα, ο ρόλος της εκπαίδευσης στην αναπτυξιακή διαδικασία δεν αμφισβητείται καθώς η ανάπτυξη ή μη μιας χωρικής μονάδας σχετίζεται άμεσα όχι μόνο με την προσέλκυση επενδυτικών κεφαλαίων αλλά ταυτόχρονα και με την ύπαρξη-δημιουργία υψηλού επιπέδου ανθρώπινου κεφαλαίου.

Η δομή της εργασίας είναι η ακόλουθη. Στο πρώτο μέρος, γίνεται αναφορά για τη χωροθέτηση των ελληνικών Α.Ε.Ι. στην περιφέρεια τα τελευταία χρόνια. Στο δεύτερο μέρος γίνεται μια σύντομη βιβλιογραφική ανασκόπηση. Στη συνέχεια, αναλύεται ο ρόλος και η σημασία των Α.Ε.Ι. στην ανάπτυξη των περιφερειών. Τέλος, καταγράφονται τα προβλήματα και οι προκλήσεις που αντιμετωπίζουν σήμερα τα Δημόσια ΑΕΙ.

Λέξεις Κλειδιά: Ανώτατα Εκπαιδευτικά Ιδρύματα, Δημόσια Παιδεία και Έρευνα, Περιφερειακή Ανάπτυξη, έρευνα και καινοτομία.

1.Εισαγωγή

Η σημαντική συμβολή των Α.Ε.Ι. στην ανάπτυξη των περιφερειών είναι αδιαμφισβήτητη. Αυτό οφείλεται, μεταξύ άλλων, στο γεγονός ότι πολλές φορές οι οικονομίες και οι κοινωνίες της περιφέρειας εξαιτίας του μεγέθους τους από τη μια και της απόστασης τους από τα κέντρα λήψης αποφάσεων από την άλλη, αντιμετωπίζουν δυσκολίες προσαρμογής στις εξελίξεις της τεχνολογία και της διοίκησης.

Προκειμένου να εξετάσουμε το "δυνάμει" ρόλο των Α.Ε.Ι. στην αναπτυξιακή διαδικασία των περιφερειών στην Ελλάδα κρίνεται σκόπιμο να εξεταστεί η χωροθετική αντίληψη που επικράτησε τα τελευταία χρόνια. Πιο συγκεκριμένα, η Τριτοβάθμια Εκπαίδευση τις τελευταίες δεκαετίες αναπτύχθηκε ραγδαία στην ελληνική περιφέρεια. Ενδεικτικά αναφέρουμε ότι το 1993 λειτουργούσαν 31 Α.Ε.Ι. σε 29 Νομούς της Χώρας και ο συνολικός αριθμός των Τμημάτων ανερχόταν περίπου σε 300. Τα επόμενα χρόνια, η ελληνική πολιτεία ακολούθησε μια στρατηγική¹ ανάπτυξης της Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης

¹ Ενδεικτικά αναφέρουμε το Εθνικό Χωροταξικό Σχέδιο Ανάπτυξης της Ελληνικής Ανώτατης Εκπαίδευσης (2002), Προγράμματα Διεύρυνσης Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης από το Γ' Κοινωνικό Πλαίσιο Στήριξης (2000-2006).

σε όλες τις περιοχές της Χώρας με την κάλυψη όλων των Νομών με τμήματα ανώτατης εκπαίδευσης. Με αποτέλεσμα το 2012 να λειτουργούν 40 Α.Ε.Ι. και πάνω από 500 Τμήματα, σε όλους τους Νομούς της Χώρας. Την πολιτική ενίσχυσης και διεύρυνσης των Α.Ε.Ι. ενίσχυσε και η Ευρωπαϊκή Ένωση, την περίοδο που εξετάζουμε, καθώς μέσω του Γ' Κοινοτικού Πλαισίου Στήριξης χρηματοδοτήθηκε η δημιουργία πολλών νέων Τμημάτων.

Ωστόσο, ο χωροταξικός σχεδιασμός της Ανώτατης Εκπαίδευσης είναι αποτελεσματικός εφόσον ικανοποιούνται κάποιες προϋποθέσεις όπως: *Πρώτον*, η περιφέρεια να αποτελεί σημείο αναφοράς της χωροθετικής αντίληψης των Α.Ε.Ι. *Δεύτερον*, να δημιουργούνται μεγάλες και ισχυρές γνωστικές ενότητες με τη λειτουργία πολλών Τμημάτων στη ίδια περιοχή. Μόνο έτσι δημιουργούνται οι προϋποθέσεις για τη δημιουργία της "κρίσιμης μάζας" και της συνέργειας (προσέλευση και τη συγκράτηση νέων επιστημόνων, ανάπτυξη έρευνας και μεγιστοποίηση των ωφελειών και των αποτελεσμάτων που προκύπτουν κ.α.). *Τέλος*, για να λειτουργήσουν αποτελεσματικά θα πρέπει να εξασφαλίζεται ο υλικοτεχνικός εξοπλισμός, το ανθρώπινο δυναμικό και γενικότερα όλα εκείνα τα στοιχεία που συμβάλλουν στην ποιοτική λειτουργία τους.

Στην Ελλάδα, όμως, τα Α.Ε.Ι. αναπτύχθηκαν απότομα και πολλές φορές χωρίς σχεδιασμό. Αυτό, σε συνδυασμό με την σημερινή οικονομική στενότητα της ελληνικής οικονομίας, ανάγκασε την ελληνική πολιτεία και ειδικότερα το Υπουργείο Παιδείας² να προβεί σε επανασχεδιασμό του Ακαδημαϊκού Χάρτη με την υιοθέτηση και την εφαρμογή του Σχεδίου «Αθηνά»³. Αυτό το Σχέδιο προβλέπει, μεταξύ άλλων, τη συρρίκνωση των Α.Ε.Ι. περίπου κατά 100 Τμήματα.

Οι αλλαγές που προκύπτουν σήμερα στο χώρο της εκπαίδευσης εντάσσονται στις γενικότερες θεωρίες χωροθέτησης, σύμφωνα με τις οποίες τα προβλήματα που δημιουργούνται από τις κοινωνικές και οικονομικές μεταβολές επηρεάζουν άμεσα την οργάνωση του χώρου Κόνσολας, (1997). Ωστόσο, τα Α.Ε.Ι. εκπέμπουν μια σημαντική τοπική, οικονομική, κοινωνική και πολιτιστική ακτινοβολία. Σε αυτή την κατεύθυνση και προκειμένου η ελληνική οικονομία να καταστεί ανταγωνιστική γίνεται επιτακτική ανάγκη, η ελληνική Τριτοβάθμια Εκπαίδευση καθώς και η ακαδημαϊκή κοινότητα εν γένει να συνδράμουν, δίνοντας αναπτυξιακές λύσεις στον τόπο.

2.Σύνοψη Βιβλιογραφίας

Ο τρόπος με τον οποίο επιδρούν τα Α.Ε.Ι. στην ανάπτυξη μιας περιοχής μπορεί να προσεγγιστεί σύμφωνα με τους Αρταβάνη-Καραγάνη (1995) από δυο σκοπιές, τη βραχυχρόνια και την μακροχρόνια. Η βραχυχρόνια προσέγγιση στηρίζεται, στη χρήση υποδειγμάτων εισροών-εκροών, οικονομετρικών υποδειγμάτων και τεχνικών ανάλυσης απόκλισης-συμμετοχής. Ενώ, η μακροχρόνια ανάλυση στηρίζεται στην χρησιμοποίηση πολυκριτηριακής αξιολόγησης και μιας σειράς τεχνικών που μπορούν να ομαδοποιηθούν υπό τον όρο "τεχνολογικές προγνώσεις", όπως είναι για παράδειγμα οι συναρτήσεις παραγωγής-γνώσης.

Επίσης, μια άλλη διάκριση που συναντάμε στη βιβλιογραφία για τις επιπτώσεις από τη λειτουργία των Α.Ε.Ι. είναι αυτή που αναφέρεται στις οικονομικές επιπτώσεις και στις επιπτώσεις από τη γνώση που αυτά δημιουργούν μέσω της εκπαιδευτικής και ερευνητικής διαδικασίας.

Οι οικονομικές επιπτώσεις αναφέρονται στα οφέλη που αποκομίζει μια περιοχή σε επίπεδο εισοδήματος και απασχόλησης. Πιο συγκεκριμένα, οι οικονομικές επιπτώσεις οφείλονται από την λειτουργία των Α.Ε.Ι. από τις δαπάνες που κάνουν, όπως για παράδειγμα είναι οι αμοιβές του προσωπικού, οι δαπάνες των φοιτητών, οι δαπάνες για κατανάλωση και επένδυση και γενικά οτιδήποτε άλλο οφείλεται στην παρουσία τους. Από αυτές τις δαπάνες

² Ο ακριβής τίτλος είναι Υπουργείο Παιδείας Δια Βίου Μάθησης Πολιτισμού και Αθλητισμού

³ Υπουργείο Παιδείας, Σχέδιο «Αθηνά».

ένα μέρος κατευθύνεται στην τοπική οικονομία και τις επιχειρήσεις με αποτέλεσμα να αυξάνεται η ζήτηση αγαθών και υπηρεσιών από την τοπική αγορά. Με την εφαρμογή κατάλληλων τεχνικών όπως για παράδειγμα είναι οι πολλαπλασιαστές εισοδήματος και απασχόλησης είναι δυνατόν να εκτιμηθεί η συμβολή τους. [Boner (1968), Lewis (1988), Bleaney et al (1992), Wardle (2001), Πάκος (2007)].

Από την άλλη, είναι οι επιπτώσεις από την γνώση που δημιουργούν. Ειδικότερα, οι επιδράσεις της εκπαιδευτικής διαδικασίας έχουν αφετηρία τον προσδιορισμό του διδακτικού και του ερευνητικού έργου και στη συνέχεια με την κατάστροψη και εκτίμηση, κατάλληλα προσαρμοσμένων, συναρτήσεων παραγωγής-γνώσης υπολογίζεται η αναπτυξιακή επίδραση. Για παράδειγμα μπορούμε να αναφέρουμε τα οφέλη που προκύπτουν για την κοινωνία και την οικονομία από την παραγωγή των πτυχιούχων και εν γένει τη διάδοση της γνώσης μέσω επιστημονικών δημοσιεύσεων και συνεδρίων. [Varga (2000), Fritsch and Slavtchev (2007), Shrolec (2010), Laursen et al. (2011)].

Συνοψίζοντας, σύμφωνα με τον Glasson (2003), η συμβολή των Α.Ε.Ι. σε μια περιοχή μπορεί να ταξινομηθεί σε τρεις κατηγορίες. Η *πρώτη* αναφέρεται στις επιδράσεις (άμεσες και έμμεσες) στην απασχόληση και στο εισόδημα και περιλαμβάνουν, τη δημιουργία και τη διατήρηση θέσεων απασχόλησης, την αύξηση της ζήτησης αγαθών και υπηρεσιών που δημιουργούνται από τις λειτουργικές δαπάνες τους, από το προσωπικό, τους φοιτητές και τους επισκέπτες του και τη δημιουργία πολλαπλάσιων ωφελειών (multiplier effects) του τοπικού προϊόντος και του εισοδήματος. Η *δεύτερη* αναφέρεται στην ενίσχυση της οικονομίας της γνώσης (knowledge economy) και περιλαμβάνουν, τη μεταφορά και τη διάδοση της τεχνογνωσίας η οποία συντελείται μέσω της συνεργασίας με τους παραγωγικούς φορείς, τη δημιουργία τεχνολογικών πάρκων, τη χρηματοδότηση ερευνητικών έργων και τη συνεργασία μεταξύ του δημόσιου και του ιδιωτικού τομέα, την ενίσχυση του συνεδριακού τουρισμού μέσω της διεξαγωγής επιστημονικών συνεδρίων, ενημερωτικών συναντήσεων και ημερίδων και τα προγράμματα ανταλλαγής φοιτητών με άλλα πανεπιστήμια (εσωτερικού ή/και εξωτερικού). *Τέλος*, είναι οι επιδράσεις στο αστικό περιβάλλον. Ειδικότερα, υπάρχουν επιπτώσεις στην αστική ανάπτυξη της περιοχής όπως για παράδειγμα είναι οι κτιριακές εγκαταστάσεις και η αύξηση της ζήτησης κατοικιών γύρω από το Α.Ε.Ι., τη συμβολή στη δημιουργία κυκλοφοριακής συμφόρησης και προβλημάτων παρκινγκ και την επίδραση στον γενικότερο σχεδιασμό του πολεοδομικού σχεδίου της περιοχής. Επίσης περιλαμβάνει, την επίδραση στην κοινωνική και πολιτιστική ανάπτυξη όπως είναι για παράδειγμα η δυνατότητα φοίτησης από μόνιμους κατοίκους της περιοχής, οι δημόσιες διαλέξεις, η δημιουργία δημόσιων βιβλιοθηκών, η διεξαγωγή αθλητικών και πολιτιστικών δραστηριοτήτων από φοιτητικούς συλλόγους και ομάδες.

3.Ο ρόλος και η σκοπιμότητα των Δημοσίων ΑΕΙ στην ανάπτυξη της ελληνικής περιφέρειας.

Τις τελευταίες δεκαετίες παρατηρήθηκαν σημαντικές αλλαγές στην οικονομία και στην παραγωγική διάρθρωση γεγονός που αποτυπώνεται στη «στροφή» που έχει σημειωθεί στην οικονομία της γνώσης. Αυτό έχει σαν αποτέλεσμα τη μετακίνηση των συγκριτικών πλεονεκτημάτων των οικονομιών και της παραγωγικής διαδικασίας προς τους συντελεστές της γνώσης και τη καινοτομία (Κοκκίνου, 2010). Εξάλλου, αυτή η μεταβολή καταγράφεται, σε ευρωπαϊκό επίπεδο, τόσο στη Συνθήκη της Λισαβόνας όσο και στις στρατηγικές «Ευρώπη 2020 και 2030».

Σε αυτό λοιπόν το πλαίσιο, η συνεχής ενσωμάτωση της νέας γνώσης και της νέας τεχνολογίας στην παραγωγική διαδικασία είναι αναγκαία για την ανάπτυξη της ελληνικής περιφέρειας. Συνεπώς, στις πολιτικές που υιοθετούνται και στις στρατηγικές που

εφαρμόζονται κατά την άσκηση της περιφερειακής πολιτικής σημαντικό ρόλο πρέπει να διαδραματίζει η παρουσία των Α.Ε.Ι.

Οι επιδράσεις από τη λειτουργία των Α.Ε.Ι. σε μια περιοχή είναι πολύπλευρες και γενικά μπορούμε να τις διακρίνουμε σε οικονομικές και κοινωνικές. Οι πρώτες, προκύπτουν εξ αιτίας τόσο των λειτουργικών τους δαπανών όσο και των δαπανών των φοιτητών εισρέουν κεφάλαια στην τοπική οικονομία με αποτέλεσμα τη δημιουργία νέων θέσεων απασχόλησης και εισοδήματος. Επιπλέον, τα Α.Ε.Ι. αποτελούν πηγή ενημέρωσης και πληροφόρησης των τοπικών επιχειρηματικών δυνάμεων. Ενώ, αποτελούν το σημαντικότερο ίσως φορέα έρευνας. Είναι επίσης σημαντικό να αναφερθεί ότι οι λειτουργίες των Α.Ε.Ι. δεν μπορούν πάντα να ποσοτικοποιηθούν και να αξιολογηθούν, γιατί είναι δύσκολο να απομονωθεί ο παράγων Α.Ε.Ι. από τους άλλους παράγοντες που συμβάλλουν στην ανάπτυξη. Ωστόσο, είναι δυνατόν να εκτιμηθούν οι επιδράσεις των ΑΕΙ μέσω της διαχρονικής μεταβολής οικονομικών δεικτών, όπως είναι για παράδειγμα το Α.Ε.Π. Ενώ οι κοινωνικές, μέσω της παρουσίας Α.Ε.Ι. σε μια περιοχή συγκρατείται ο τοπικός πληθυσμός και ιδιαίτερα οι πιο νέοι σε ηλικία. Παράλληλα, συμβάλλουν στον εκσυγχρονισμό της περιφερειακής διοίκησης και της τοπικής αυτοδιοίκησης στις οποίες μεταφέρει την διεθνή εμπειρία σε θέματα τεχνολογίας και έρευνας. Τέλος, συμμετέχουν άμεσα στην κοινωνική και πολιτιστική δραστηριότητα μέσω της διεξαγωγής επιστημονικών συνεδρίων, σεμιναρίων κλπ.

Τα Α.Ε.Ι. μπορούν να συμβάλουν στην εκπλήρωση των τοπικών και περιφερειακών αναγκών και στρατηγικών καθώς βρίσκονται στο επίκεντρο της τοπικής οικονομίας δημιουργώντας νέες θέσεις εργασίας, ενισχύοντας την έρευνα και την τεχνολογία και γενικότερα βελτιώνοντας την ποιότητα ζωής. Χρησιμοποιώντας το παράδειγμα του University of Cambridge ο Breznitz (2011) υποστήριξε ότι υπάρχει θετική σχέση μεταξύ των χρημάτων που επενδύονται για έρευνα και της διάχυσης της στην τοπική κοινωνία με αποτέλεσμα την οικονομική ανάπτυξη της περιοχής. Επομένως, η χρησιμοποίηση κατάλληλων μοντέλων διάδοσης της γνώσης και των αποτελεσμάτων της έρευνας εν γένει, μπορεί να έχει πολλαπλά οφέλη για την οικονομία μιας περιοχής. Όσο αναφορά τη μεταφορά τεχνογνωσίας οι σύγχρονες θεωρίες περιφερειακής οικονομικής ανάπτυξης δεν εστιάζουν μόνο σε κλάδους εντάσεως γνώσης όπως η πληροφορική, τα μαθηματικά και οικονομία αλλά σε όλους τους κλάδους όπως για παράδειγμα είναι οι πολιτικές επιστήμες και η δημόσια διοίκηση.

Στην περίπτωση της Ελλάδας σύμφωνα με τον Labrianidi (2010) τα Α.Ε.Ι. συμβάλλουν λιγότερο στην τοπική κοινωνία σε σύγκριση με τα Α.Ε.Ι. του εξωτερικού. Όπως υποστηρίζει αυτό συμβαίνει μεταξύ άλλων γιατί το μέγεθος των αγορών των ελληνικών πόλεων της περιφέρειας είναι μικρό. Με αποτέλεσμα τόσο οι δαπάνες των Α.Ε.Ι. για την αγορά κεφαλαιουχικού εξοπλισμού όσο και οι δαπάνες του προσωπικού του για τη αγορά καταναλωτικών αγαθών να κατευθύνονται, σε μεγάλο ποσοστό, σε μεγαλύτερες αγορές άλλων πόλεων. Επίσης, οι πόλεις της περιφέρειας αδυνατούν να προσφέρουν ευκαιρίες απασχόλησης σε εξειδικευμένο ανθρώπινο δυναμικό (ερευνητικό προσωπικό, καθηγητές, αποφοίτους και φοιτητές). Όπως χαρακτηριστικά αναφέρει ο Πολύζος (2011) μια βασική οικονομική παράμετρος που πρέπει να συνυπολογίζεται κατά την άσκηση περιφερειακής πολιτικής είναι το μέγεθος των περιφερειακών πολλαπλασιαστών. Ειδικότερα, όταν η τοπική παραγωγή π.χ. ένας Νομός, αδυνατεί να καλύψει τη ζήτηση για ένα προϊόν ή υπηρεσία τότε θα υπάρξει εισαγωγή από άλλους Νομούς που έχουν τη δυνατότητα να το καλύψουν. Με άλλα λόγια γίνεται μεταφορά πόρων προς τις αναπτυγμένες περιοχές μέσω των εμπορικών συναλλαγών και της γενικότερης εξάρτησης των λιγότερο αναπτυγμένων περιοχών από τις αναπτυγμένες. Ωστόσο, η συμβολή των ελληνικών Α.Ε.Ι. στην οικονομική μεγέθυνση της περιφέρειας είναι σημαντική καθώς η επίδραση τους, σε βασικούς μακροοικονομικούς δείκτες π.χ. ΑΕΠ, είναι θετική. [Botsaris & Genitsaropoulos (2012), Γενιτσαρόπουλος κ.α. (2012), Πάκος (2007)].

Γενικότερα, η επίδραση των Α.Ε.Ι. κινείται σε πολλά επίπεδα όχι μόνο σε οικονομικό επίπεδο και προφανώς όχι μόνο με την παρουσία των φοιτητών. Για παράδειγμα, τα Α.Ε.Ι. συμβάλλουν σε κοινωνικό επίπεδο καθώς παρέχουν επαγγελματικά εφόδια, συγκρατούν τον τοπικό πληθυσμό καθώς δημιουργούνται νέες θέσεις εργασίας. Επίσης αξιοποιείται πιο αποτελεσματικά το επιστημονικό προσωπικό της περιοχής. Τέλος, σε καμία περίπτωση δεν πρέπει να υποτιμάται η συμβολή των περιφερειακών Α.Ε.Ι. στον πολιτισμό και στις τέχνες.

4. Τα προβλήματα και οι προκλήσεις των ελληνικών ΑΕΙ.

Σήμερα, τα ελληνικά Α.Ε.Ι. αντιμετωπίζουν μια σειρά προβλημάτων τα οποία συνοψίζονται ως ακολούθως: *Πρώτον*, είναι η οικονομική στενότητα, στο πλαίσιο της οικονομικής κατάστασης που βρίσκεται η χώρα, τα κρατικά κονδύλια συνεχώς συρρικνώνονται με αποτέλεσμα σε πολλές περιπτώσεις να υπάρχουν δυσκολίες κάλυψης των λειτουργικών τους εξόδων. *Δεύτερον*, εξ αιτίας της υποχρηματοδότησης η πραγματοποίηση της βασικής έρευνας καθίσταται ολοένα και πιο δύσκολη. *Τρίτον* μεγάλο και απειλητικό πρόβλημα αποτελεί και η έλλειψη προσωπικού. Με την εφαρμογή των Μνημονίων, οι ελληνικές κυβερνήσεις πιέζονται για μείωση του δημόσιου τομέα και του αριθμού του προσωπικού. Το μέλλον προδιαγράφεται ιδιαίτερα δύσκολο καθώς οι προσλήψεις προσωπικού, όλων των βαθμίδων και των κατηγοριών θα είναι ελάχιστες. Συνεπώς θα μπορούσαμε να ισχυριστούμε ότι πολλά Α.Ε.Ι. καθίστανται ή πρόκειται να καταστούν "λειτουργικά μη βιώσιμα". *Τέταρτον*, ελλοχεύει ο κίνδυνος συρρίκνωσης της Δημόσιας Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης, καθώς με την εφαρμογή του Σχεδίου «Αθηνά» θα κλείσει μεγάλος αριθμός Τμημάτων, ιδίως στην περιφέρεια. *Έκτον*, παρουσιάζονται δυσλειτουργίες στη Διοίκηση των Ιδρυμάτων. Ειδικότερα, αν και η αυτοδιοίκηση των Ιδρυμάτων προβλέπεται από το Σύνταγμα εν τούτοις τα προβλήματα στην εφαρμογή του είναι πολλά. *Τέλος*, σημαντικό πρόβλημα αποτελεί η παρωχημένη διάρθρωση αποφοίτων κατά κατηγορία εκπαίδευσης. Ακόμη και σήμερα το εκπαιδευτικό σύστημα εξακολουθεί να έχει ως στόχο την προετοιμασία στελεχών για το δημόσιο τομέα.

Από την άλλη μεριά τα Α.Ε.Ι. καλούνται να ανταποκριθούν και να δώσουν απαντήσεις σε μια σειρά νέων προκλήσεων όπως είναι για παράδειγμα, η αύξηση της ζήτησης για τριτοβάθμια εκπαίδευση. Αυτή η τάση αναμένεται να συνεχιστεί τα επόμενα χρόνια ενώ σημαντικές θα είναι και οι ανάγκες που θα προκύψουν από τη δια βίου μάθηση. Επίσης, σημαντική πρόκληση αποτελεί η διεθνοποίηση της εκπαίδευσης και της έρευνας. Ο ανταγωνισμός μεταξύ των Α.Ε.Ι. σε διεθνές επίπεδο αναμένεται να ενταθεί. Αποτέλεσμα φυσικά είναι η φυγή από την Ελλάδα, νέων επιστημόνων (brain drain) στο εξωτερικό, καθώς θα δίνονται κίνητρα από ξένα Α.Ε.Ι. σε νέους ταλαντούχους επιστήμονες προκειμένου να τους προσελκύσουν. Ακόμη, ενισχύεται η ανάγκη για αποτελεσματικότερη σύνδεση της παραγωγής με την εκπαίδευση και γενικότερα η διασύνδεση της έρευνας με την παραγωγική διαδικασία.

Παράλληλα, με τη βασική αποστολή τους για την παροχή αρχικής κατάρτισης τα Α.Ε.Ι. καλούνται να ανταποκριθούν στις νέες ανάγκες εκπαίδευσης και κατάρτισης που προκύπτουν με την οικονομία και την κοινωνία της γνώσης. Στις ανάγκες αυτές περιλαμβάνεται η αυξανόμενη απαίτηση για την παροχή θετικής και τεχνικής εκπαίδευσης, οριζόντιων ικανοτήτων καθώς και ευκαιριών δια βίου μάθησης, ανάγκες που με τη σειρά τους δρομολογούν την απαίτηση μεγαλύτερης επικοινωνίας μεταξύ των διαφόρων συστατικών και επιπέδων των συστημάτων εκπαίδευσης και κατάρτισης.

Η συμβολή που προσδοκάται από τα Α.Ε.Ι. στις στρατηγικές για τη δια βίου μάθηση τα ωθεί να διευρύνουν σταδιακά τις προϋποθέσεις πρόσβασης στο συγκεκριμένο πεδίο σπουδών, διευκολύνοντας ιδίως την πρόσβαση όσων δεν διέβησαν την οδό της ανώτερης δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, με τη θέσπιση κανόνων για την ευρύτερη αναγνώριση των δεξιοτήτων που αποκτώνται εκτός των Α.Ε.Ι. αλλά και εκτός του επίσημου εκπαιδευτικού συστήματος, να καλλιεργήσουν τους δεσμούς τους με την παραγωγή, να βελτιώσουν τις

υπηρεσίες τους προς τους φοιτητές και να διαφοροποιήσουν την κατάρτιση που παρέχουν, το περιεχόμενο αλλά και τις μεθόδους.

Η μεγέθυνση της οικονομίας και της κοινωνίας της γνώσης ωθεί εξάλλου τα Α.Ε.Ι. να συμμετάσχουν περισσότερο στη ζωή της κοινότητας. Έτσι λοιπόν, τα Α.Ε.Ι. καλούνται να εκπληρώσουν σημαντικές τοπικές και περιφερειακές ανάγκες, δίνοντας έμφαση στη διασύνδεση με την αγορά εργασίας και τη διεύρυνση των σχέσεων με τους παραγωγικούς φορείς. Για παράδειγμα, οι τοπικές επιχειρήσεις και ιδιαίτερα οι μικρές ωφελούνται περισσότερο από την γεωγραφική εγγύτητα με ερευνητικά κέντρα σε σχέση με τις μεγαλύτερες επιχειρήσεις [Shrolec (2010), Laursen et al. (2011)]. Αυτό διότι το κόστος είναι μειωμένο ενώ παράλληλα καλλιεργείται κλίμα εμπιστοσύνης καθώς και οι δυο πλευρές δραστηριοποιούνται στην ίδια περιφέρεια.

Κατά συνέπεια, κρίνεται σκόπιμο η περιφερειακή διάσταση των Α.Ε.Ι. να ενισχυθεί προκειμένου να αποφευχθεί η πιθανότητα χωρικά ασύμμετρης αναπτυξιακής διαδικασίας στην ελληνική περιφέρεια. Σύμφωνα με το Ινστιτούτο Περιφερειακής Ανάπτυξης (1998) η ενίσχυση της αυτοδύναμης ανάπτυξης των περιφερειών επιβάλλει τη στήριξη των λειτουργιών τους με υπηρεσίες υψηλού επιπέδου έρευνας και ανάπτυξης, οι οποίες μπορούν να παραχθούν από τα Ιδρύματα Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης. Για το σκοπό αυτό, απαιτείται η δημιουργία σε κάθε περιφέρεια ενός σχετικά ολοκληρωμένου εκπαιδευτικού δικτύου το οποίο θα λειτουργεί ως επέκταση, μέσα στην ίδια την περιφέρεια, της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης.

5.Σύνοψη συμπερασμάτων

Η Τριτοβάθμια Εκπαίδευση αποτελεί έναν από τους σημαντικότερους θεσμούς παραγωγής και αναπαραγωγής γνώσης ενώ παράλληλα συμβάλει ποικιλοτρόπως στην ανάπτυξη των οικονομιών και των κοινωνιών. Για το λόγο αυτό οι ελληνικές κυβερνήσεις από τα πρώτα χρόνια της Μεταπολίτευσης έως και σήμερα δείχνουν μεγάλο ενδιαφέρον για τη μεταρρύθμιση στο χώρο των Α.Ε.Ι. Η αρχή ουσιαστικά έγινε με το Ν.1268/82, ο οποίος με τις θεμελιώδεις διατάξεις του ουσιαστικά δημιούργησε την υποδομή για ριζικές αλλαγές στην παιδεία. Μεταξύ άλλων, προέβλεπε και εξασφάλιζε τη Νομική Μορφή των Α.Ε.Ι. (Ν.Π.Δ.Δ.) και το αυτοδιοίκητο τους ενώ εξασφάλιζε τον κοινωνικό έλεγχο μέσω της λειτουργίας του Εθνικού Συμβουλίου Ανώτατης Παιδείας. Επιπλέον, προέβλεπε την ίδρυση Μεταπτυχιακών Σχολών και την κατάρτιση εσωτερικών κανονισμών στα ΑΕΙ. Τέλος, προέβλεπε την αξιολόγηση των διδασκόντων από τους φοιτητές. (Ρόκος, 2003). Επιπλέον, χαρακτηριστικό στοιχείο όλου του νομοθετικού πλαισίου των τελευταίων ετών (π.χ. Ν.4009/2011) είναι η τάση για σύγκλιση με τις κατευθύνσεις της Ευρωπαϊκής Ένωσης, δηλαδή με τους κανόνες της αγοράς, στο πλαίσιο της δημιουργίας του ενιαίου χώρου της Ευρωπαϊκής Ανώτατης Εκπαίδευσης.

Σε αυτή λοιπόν την κατεύθυνση καλούνται τα ελληνικά Α.Ε.Ι. να αντιμετωπίσουν αφενός τις νέες προκλήσεις του ανταγωνιστικού πανεπιστημιακού περιβάλλοντος τόσο σε εθνικό όσο και διεθνές επίπεδο και αφετέρου να εξακολουθήσουν να συμβάλουν στην ανάπτυξη ως ιδιαίτερος αναπτυξιακός πόλος. Επιπλέον, ελλοχεύει ο κίνδυνος τα Α.Ε.Ι. ακολουθώντας την σύγχρονη Ιδεοληψία της αναδιάρθρωσης των Α.Ε.Ι. σύμφωνα μόνο με τις ανάγκες της αγοράς να απολέσουν το Δημόσιο χαρακτήρα τους. (Λαδιάς, 2005)

Συνοψίζοντας, οι λόγοι που συνηγορούν υπέρ της σκοπιμότητας λειτουργίας Α.Ε.Ι. σε μια περιφέρεια είναι πολλοί. Ενδεικτικά, μπορούμε να τους ταξινομήσουμε ως εξής: *Πρώτον*, τα Α.Ε.Ι. μπορούν να αποτελέσουν πόλο οικονομικής ανάπτυξης και επιπλέον να ενισχύσουν περιοχές που απειλούνται ή αντιμετωπίζουν ήδη πληθυσμιακή συρρίκνωση. Αυτό γιατί συγκεντρώνεται ο νέος σε ηλικία πληθυσμός και θωρακίζεται κατά κάποιο τρόπο η περιφέρεια από την ελκτική δύναμη που ασκεί η Αττική. *Δεύτερον*, η ανάπτυξη των ερευνητικών κέντρων, όπως είναι και τα Α.Ε.Ι., δημιουργούν τις προϋποθέσεις προκειμένου να

δημιουργηθεί η “κρίσιμη μάζα” για την ανάπτυξη της καινοτομίας και της έρευνας. *Τρίτον*, κινητοποιούν τις τοπικές επιχειρηματικές δυνάμεις όχι μόνο επειδή τα ΑΕΙ αποτελούν ισχυρό οικονομικό φορέα επένδυσης και απασχόλησης αλλά παράλληλα αποτελούν πηγή πληροφόρησης για τις εθνικές και παγκόσμιες οικονομικές εξελίξεις. *Τέλος*, συμβάλλουν στον εκσυγχρονισμό της Περιφερειακής Διοίκησης και τοπικής.

Κλείνοντας, είναι σημαντικό να αναφερθεί ότι ο αναπτυξιακός ρόλος των Α.Ε.Ι. για να επιτευχθεί είναι προϋποθέτει τις εξασφάλιση των απαραίτητων οικονομικών πόρων, την αποτελεσματικότερη χρήση των πόρων αυτών καθώς επίσης και τη διαφύλαξη της αυτονομίας τους.

Βιβλιογραφία

Ξένη

- Bleaney, Michael F., Binks, Martin R., Greenaway, David, Reed, Geoffrey V. and Whynes, David K., 'What does a University add to its local economy?', *Applied Economics*, 24: 3, 305-311, 1992.
- Bonner, E. R., 'The Economic Impact of a University on Its Local Community', *Journal of the American Planning Association*, 34: 5, 339-343, 1968.
- Botsaris, C. E, Genitsaropoulos, C.D. “Regional Higher Institutes and their Contribution to the Local Economic Development: A Case Study of Greek Public Tertiary Education Institutes”, *Archives of Economic History Vol. XXIV, No.1, January – June 2012*, pp: 7-26. ISSN: 11108-7005 (Print). Athens, 2012.
- Bramwell, A., Wolfe, D., 'Universities and regional economic development: The entrepreneurial University of Waterloo' *Research policy* 37 (2008) 1175-1187.
- Breznits, S.M., 'Improving or Impairing? Following Transfer Changes at the University of Cambridge', *Regional Studies*, 45:4, 463-478, 2011.
- Charles, David., 'Universities and Territorial Development: Reshaping the Regional Role of UK Universities', *Local Economy*, 2003, VOL. 18, NO. 1, 7–20, 2003.
- Fritsch, M., Slavtchev, V., “Universities and Innovations in Space, Industry and Innovation”, 14:2, 201-218, 2007.
- Glasson, J., “The widening local and regional development impacts of the modern universities- A tale of two cities (and North-South perspectives)”. *Local Economy* 18: 51-64, 2003.
- Gunasekara, C., “The generative and developmental roles of Universities in regional innovation systems”, *Science and public policy*, 33 (2), 137-150, 2006.
- Labrianidis, L., “The Greek University Stranded in the Policy of Establishing Regional Universities” *European Planning Studies*, 18:12, 2009-2026, 2010.
- Lazzeretti, L and Tavoletti, E., “Higher Education Excellence and Local Economic Development: The case of the Entrepreneurial University of Twente” *European Planning Studies*, 13: 3, 475-493, 2005.
- Laursen, K, Reichstein, T, Salter, A., “Exploring the Effect of Geographical Proximity and University - Industry Collaboration in the United kingdom” *Regional Studies*, 45: 4, 507-523, 2011.
- Lewis, J. A., “Assessing the impact of a polytechnic, Wolverhampton, on the local community”, *Urban Studies*, 25, pp. 53–61, 1988.
- Liou, K, T., 'Regional and local economic development issues in the United States' *International Journal of Public Administration*, 23: 9, 1531-1539, 2000.
- Ponds, R, Oort F & Frenken K., “Innovation, spillovers and university-industry collaboration: an extended knowledge production function approach” *journal of Economic Geography*, 1-25, 2009.

- Smith, H. L., 'Knowledge Organizations and Local Economic Development: The Cases of Oxford and Grenoble' *Regional Studies*, 37: 9, 899-909, 2003.
- Shrolec, M., 'A Multilevel Approach to Geography of Innovation' *Regional Studies*, 44: 9, 1207-1220, 2010.
- Varga, A., "Local Academic Knowledge Transfers and the Concentration of Economic Activity". *Journal of Regional Science*, vol. 40, pp 289-309, 2000.
- Wardle, P., "The economic impact of four large universities on the Canterbury District Economy". Canterbury City Council. 2001.

Ελληνική

- Αρταβάνη Μ., Καραγάνης Α., "Η επίδραση των Τριτοβάθμιων Εκπαιδευτικών Ιδρυμάτων στην ανάπτυξη της περιφερειακής οικονομίας μέσω της διάχυσης νέας τεχνολογίας, καινοτομιών και της παραγωγής επιστημονικών στελεχών. Μεθοδολογική προσέγγιση". 2^ο Εθνικό Συνέδριο Ελληνικού Τμήματος Regional Science Association. Διεπιστημονικές προσεγγίσεις στον περιφερειακό σχεδιασμό. Αθήνα, 1995.
- Ασπράγκαθος Ν., "Η κοινωνικοποίηση της Επιστημονικής Έρευνας και η Ιδιωτικοποίηση των Αποτελεσμάτων της". 5ο Συνέδριο ΜΕ.Κ.Δ.Ε. του Ε.Μ.Π "Παιδεία, Έρευνα, Τεχνολογία. Από το χθες στο αύριο". Μέτσοβο, 27-30 Σεπτεμβρίου 2007 .
- Γενιτσαρόπουλος Χ., Μπότσαρης Χ., Λαδιάς Χ., «Ανώτατα Εκπαιδευτικά Ιδρύματα και Οικονομική Περιφερειακή Ανάπτυξη. Μελέτη περίπτωσης για το Νομό Φθιώτιδας». 17^ο Επιστημονικό Συνέδριο του Συνδέσμου Ελλήνων Περιφερειολόγων, "Το μέλλον του Αναπτυξιακού και Χωροταξικού Σχεδιασμού της Ελλάδας". 25 Φεβρουαρίου 2012, Δελφοί, Κείμενα Συνεδρίου, σ.σ.333-344, 2012.
- Γενιτσαρόπουλος Χ., Μπότσαρης Χ., Λαδιάς Χ., «Η Παρουσία των Ανώτατων Εκπαιδευτικών Ιδρυμάτων (ΑΕΙ) στην Ελληνική Περιφέρεια και οι Γραμμικές Συσχετίσεις τους με Οικονομικούς Δείκτες. Η Σημασία του Μεγέθους της Τοπικής Οικονομίας». Κείμενα Περιφερειακής Επιστήμης, Τόμος II, Νο 1, σ.σ. 13-29, 2011.
- Γιώτη -Παπαδάκη Ο., "Η εκπαίδευση ως μοχλός ενίσχυσης της αναπτυξιακής διαδικασίας". Επιστημονικά Κείμενα Α' Συνεδρίου: "Το Πανεπιστήμιο στη Λιβαδειά και η Συμβολή του στην Οικονομική Ανάπτυξη της Ευρύτερης Περιοχής". Σύνδεσμος Ελλήνων Περιφερειολόγων, 2005.
- Γιώτη-Παπαδάκη Ο., "Εισαγωγή στην Οικονομική Γεωγραφία". Εκδόσεις Κριτική. Αθήνα, 2011.
- Θεολόγου Κ., "Η μεταφορά γνώσης ως Κοινωνική Αλληλεπίδραση". 5ο Συνέδριο ΜΕ.Κ.Δ.Ε. του Ε.Μ.Π "Παιδεία, Έρευνα, Τεχνολογία. Από το χθες στο αύριο". Μέτσοβο, 27-30 Σεπτεμβρίου 2007.
- Ινστιτούτο Περιφερειακής Ανάπτυξης. Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και πολιτικών επιστημών. Μελέτη ίδρυσης Πανεπιστημίου Στερεάς Ελλάδας. Ιούλιος 1998, Αθήνα.
- Καλιαμπάκος Δ., "Προς ένα νέο Πανεπιστήμιο. Αλλά ποιο; 5ο Συνέδριο ΜΕ.Κ.Δ.Ε. του Ε.Μ.Π "Παιδεία, Έρευνα, Τεχνολογία. Από το χθες στο αύριο". Μέτσοβο, 27-30 Σεπτεμβρίου 2007 .
- Κοκκίνου Α., "Περιφερειακή Αποτελεσματικότητα και Καινοτομία: Μια δυναμική ανάλυση". Κείμενα Περιφερειακής Επιστήμης. Τόμος I (1), Δεκέμβριος 2010, σ.σ. 61-80.
- Κόνσολας Ν., "Σύγχρονη Περιφερειακή Οικονομική Πολιτική" Αθήνα, Εκδόσεις Παπαζήσης 1997.
- Λαδιάς Χ, "Πανεπιστήμιο και Ανάπτυξη". Επιστημονικά Κείμενα Α' Συνεδρίου: "Το Πανεπιστήμιο στη Λιβαδειά και η Συμβολή του στην Οικονομική Ανάπτυξη της Ευρύτερης Περιοχής". Σύνδεσμος Ελλήνων Περιφερειολόγων, 2005.

- Λιοδάκης Γ., "Η ανάγκη και οι τρόποι διεύρυνσης του Δημόσιου Χαρακτήρα της Παιδείας και της Έρευνας.". 5ο Συνέδριο ΜΕ.Κ.Δ.Ε. του Ε.Μ.Π "Παιδεία, Έρευνα, Τεχνολογία. Από το χθες στο αύριο". Μέτσοβο, 27-30 Σεπτεμβρίου 2007 .
- Μπότσαρης Χ., Γενιτσαρόπουλος Χ., Λαδιάς Χ., «Η αξιολόγηση της συμβολής των Ανώτατων Εκπαιδευτικών Ιδρυμάτων (ΑΕΙ) στην οικονομική ανάπτυξη της ελληνικής περιφέρειας την περίοδο 2000-2003 με τη μέθοδο του πειραματικού σχεδιασμού», 17^ο Επιστημονικό Συνέδριο του Συνδέσμου Ελλήνων Περιφερειολόγων, "Το μέλλον του Αναπτυξιακού και Χωροταξικού Σχεδιασμού της Ελλάδας". 25 Φεβρουαρίου 2012, Δελφοί, Κείμενα Συνεδρίου, σ.σ.45-56.
- Πάκος Θ., "Πανεπιστήμιο και Ανάπτυξη" 5ο Συνέδριο ΜΕ.Κ.Δ.Ε. του Ε.Μ.Π "Παιδεία, Έρευνα, Τεχνολογία. Από το χθες στο αύριο". Μέτσοβο, 27-30 Σεπτεμβρίου 2007.
- Πολύζος Σ., "Περιφερειακή Ανάπτυξη". Εκδόσεις Κριτική, Αθήνα, 2011.
- Ρόκος Δ., "Παιδεία, Έρευνα, Τεχνολογία. Από το χθες στο αύριο". 5ο Συνέδριο ΜΕ.Κ.Δ.Ε. του Ε.Μ.Π "Παιδεία, Έρευνα, Τεχνολογία. Από το χθες στο αύριο". Μέτσοβο, 27-30 Σεπτεμβρίου 2007.
- Ρόκος Δ., "Νόμος πλαίσιο 1268/82 για την ανώτατη παιδεία", Εναλλακτικές Εκδόσεις, Αθήνα, 2003.
- Ρόκος Δ., "Αλλαγή στην Παιδεία. Παιδεία για την Αλλαγή", Εκδόσεις Παρατηρητής, Θεσσαλονίκη, 1981.
- Ρόκος Δ., "Το Δημόσιο Πανεπιστήμιο στα χρόνια της ασυδοσίας .Αντιστάσεις και κερκόπορτες". Πρακτικά συνεδρίου, <http://www.elemedu.upatras.gr/eriande/syneddria/synedrio4/praktika/rokos.htm>, 2003
- Σιάνου-Κύργιου Ε., "Πολιτικές και Πρακτικές για τη Μεταρρύθμιση του Ελληνικού Πανεπιστημίου". 5ο Συνέδριο ΜΕ.Κ.Δ.Ε. του Ε.Μ.Π "Παιδεία, Έρευνα, Τεχνολογία. Από το χθες στο αύριο". Μέτσοβο, 27-30 Σεπτεμβρίου 2007.
- Σταματίου Ελ., Λαδιάς Χρ., "Σύνδεση Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης και Παραγωγής-Πανεπιστήμιο, Τοπική και Περιφερειακή Ανάπτυξη της Ηπείρου". 5ο Συνέδριο ΜΕ.Κ.Δ.Ε. του Ε.Μ.Π "Παιδεία, Έρευνα, Τεχνολογία. Από το χθες στο αύριο". Μέτσοβο, 27-30 Σεπτεμβρίου 2007.
- Σταματίου Ε., "Η επιλογή χωροθέτησης Πανεπιστημίου ως παράγοντας αστικής ανάπτυξης και περιφερειακής ανάπτυξης. Η περίπτωση της Λιβαδειάς". Επιστημονικά Κείμενα Α' Συνεδρίου: "Το Πανεπιστήμιο στη Λιβαδειά και η Συμβολή του στην Οικονομική Ανάπτυξη της Ευρύτερης Περιοχής". Σύνδεσμος Ελλήνων Περιφερειολόγων, 2005.
- Φατούρος Δ., "Δημόσιο Ημερολόγιο. Μια πολιτική για την Εκπαίδευση", Εκδόσεις Καστανιώτη, 1994.

Higher education institutes and regional development A case study of Greek tertiary education institutes

Ch. Botsaris, Professor

Department of Regional Economic Development, University Of Central Greece,

Ch. Ladias, Lecturer

Department of Regional Economic Development, University Of Central Greece,

Ch. Genitsaropoulos, Research Associate

University of Central Greece and TEI of Lamia

V. Vamvaka, Doctoral Candidate,

Department of Regional Economic Development, University Of Central Greece,

Abstract

The present paper intends to enrich the field of knowledge and discussion on the potential role and contribution of Higher Educational Institutes (named A.E.I/ University) in overcoming the crisis that our country is undergoing. Specifically, it aims to highlight the role of tertiary education in research, innovation, and, generally, in the regional development and growth of Greece.

Nowadays, education has been proved to be an important determinant of the development process since the regional growth associates not only with attracting capital investments but also with forming or accumulating high-level human capital.

The structure of the paper is as follows. Part 1 discusses the establishment of universities in Greek periphery during the last years. In part two, there is a brief literature review. After that, Part 2 analyses the role and the importance of A.E.I in the regional development. Finally, Part 3 focuses on the problems and challenges that state A.E.I face these days.

Keywords: Higher Educational Institutes, Public Education and Research, Regional Growth, research and innovation.